

УДК 343.97

БЕСПАЛЬ О.Л., асистент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового Юридичного інституту
Національного авіаційного університету

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ СІМЕЙНЕ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ДІТЕЙ

***Анотація.** Розглянуто соціально-демографічні ознаки (стать, вік, місце проживання, сімейний стан, освітній рівень) структури особистості злочинця, яка вчинила насильство в сім'ї проти життя та здоров'я щодо дітей.*

***Ключові слова:** насильство в сім'ї, соціально-демографічні ознаки, діти, кримінологічний портрет.*

***Summary.** The socio-demographic traits (sex, age, place of residence, marital status, educational level) of the personality structure of the perpetrator who committed domestic violence against life and health against children are considered.*

***Keywords:** domestic violence, socio-demographic traits, children, criminological portrait.*

***Аннотация.** Рассмотрены социально-демографические признаки (пол, возраст, место жительства, семейное положение, образовательный уровень) структуры личности преступника, совершившего насилие в семье против жизни и здоровья в отношении детей.*

***Ключевые слова:** насилие в семье, социально-демографические признаки, дети, криминологический портрет.*

Постановка проблеми. Однією з вагомих складових дослідження проблеми сімейного насильства є вчення про особистість злочинця, яке має велике як наукове, так і практичне значення, що дозволить вирішити ряд кримінологічних питань, зокрема, детермінанти сімейного насильства щодо дітей, а також розроблення заходів запобігання злочинам, які вчиняються на ґрунті сімейних відносин щодо дітей.

Кримінологічна характеристика особистості злочинця розкривається через її структуру. Структурна будова особистості злочинця охоплює певним чином сконструйовану органічно цілісну систему взаємозв'язків між її елементами [1, с. 35].

Результати аналізу наукових публікацій. В науці кримінального права та кримінології проблемі сімейного насильства та насильства щодо дітей, зокрема, були присвячені наукові роботи таких вітчизняних вчених, як, зокрема: О.І. Белової, А.Б. Благої, В.М. Бондаровської, В.В. Вітвіцької, Б.М. Головкина, Т.В. Журавель, С.Г. Киренка, О.О. Кочемировської, Л.В. Крижної, Ю.М. Крупки, Л.В. Левицької, М.П. Мишляєва, Ю.Л. Приколотіної, Л.В. Самарай, М.Ю. Самченко, Н.С. Юзікової.

Однак, незважаючи на наявні наукові напрацювання щодо кримінологічної характеристики особистості злочинця та її структури, необхідно констатувати, що в кримінології немає комплексного дослідження особистості злочинця насильства в сім'ї саме проти життя та здоров'я щодо дітей.

Метою статті є визначення соціально-демографічних ознак осіб, які вчиняють насильство в сім'ї проти життя та здоров'я дітей.

Виклад основного матеріалу. Соціально-демографічні ознаки властиві будь-якій особі й самі по собі не мають кримінологічного значення. Проте у статистичній звітності стосовно осіб, які вчинили злочини, соціально-демографічні ознаки дають

відомості, без яких неможлива повна кримінологічна характеристика особи злочинців [2, с. 87]. До основних соціально-демографічних ознак належать, як вважаємо, стать, вік, місце проживання, сімейний стан, освітній рівень.

За даними офіційної статистики з 2013 р. по 2016 р. (див. Таблицю) середній показник осіб, які перебували на обліку за вчинення насильства в сім'ї, становить 91,7 % для чоловіків, а середній показник для осіб жіночої статі за вказані роки – 8,3 %. Виходячи з цього, можна зазначити, що насильство в сім'ї проти життя та здоров'я щодо дітей вчиняється здебільшого особами чоловічої статі.

Таблиця.

**Кількість осіб, що перебували на обліку,
які схильні до вчинення насильства в сім'ї за 2010 – 2016 роки [3]**

Роки	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Перебувало на профілактичному обліку, всього	92 772	77 634	65 462	63 605
<i>% до попереднього року</i>	-	16,3 %	15,7 %	2,9 %
З них чоловіків	90,9 %	91,6 %	91 %	90,9 %
З них жінок	9,1 %	8,4 %	9 %	9,1 %

За результатами проведеного анкетування співробітників служб у справах дітей 72,1 % чоловіків та 27,9 % жінок вчинили сімейне насильство безпосередньо щодо дітей.

Багато вчених акцентують увагу на тому, що злочинна активність чоловіків загалом у шість разів перевищує злочинну активність жінок. Це вони пояснюють так: жінка обмежена у своїй діяльності колом сімейного життя, зайнята домашнім господарством, а тому вона набагато рідше, ніж чоловік, піддається враженням, що збуджують пристрасті; у чоловіка, у порівнянні з жінкою, набагато більше найрізноманітніших і сильних відчуттів, під впливом яких виникає план злочину; чоловіки більше схильні до вживання алкоголю і наркотиків, зловживання якими призводить до злочину [4, с. 192].

Так, дійсно, значна частина чоловіків, вчиняючи насильство щодо дітей, характеризуються нестриманістю, імпульсивністю дій, використовують фізичну перевагу стосовно дітей-жертв насильства, намагаючись покарати, провчити або вплинути на поведінку останніх (наприклад, припинити нестримний плач дитини).

Г.Ю. Мустафаєв та І.І. Довгаль зазначають про існування “чоловічої культури насильства”. Ця субкультура конкретно не належить до визначеної соціальної групи або класу, релігії, професії чи нації. Чоловіки всіх суспільних груп, перебуваючи під впливом чоловічого середовища, засвоюють норми, етичні цінності і переконання, які стосуються чоловічого домінування [5, с. 20]. Такі чоловіки, намагаючись зберегти “владу”, закріпити патріархальні відносини та тримати членів сім'ї у визначених рамках, вчиняють різні види сімейного насильства (фізичне, психічне, економічне), що посягають на життя та здоров'я дітей.

Стосовно жінок, які вчиняють насильство щодо дітей, то вважаємо, що воно є ганебним і таким явищем, що суперечить самій природі жінки-матері, яка дає нове життя та повинна піклуватись й оберігати дітей. Варто погодитись з думкою Р.В. Перелігіної, що жінка за своєю природою асоціюється з такими цінностями, як турбота, ніжність, збереження домашнього затишку. Виступаючи проти суспільства, вчиняючи злочин, жінка не просто підриває основи загального добробуту, але і деформує власну природу, порушує в собі гармонію біологічного і соціального начал [6, с. 86].

Крім того, побутові негаразди, безробіття, незатребуваність, невлаштованість особистого життя і т.д. – все це негативно впливає на психічний стан жінки, що в результаті може призвести до вчинення насильства щодо дітей. У наш час прогресує жіночий аморалізм, що проявляється у сексуальній розпусті, пияцтві, побутовій неохайності. Певна частина жінок стає грубими, жорстокими й агресивними [1, с. 40].

Вважаємо, що однією з проблем сьогодення є соціальна та особиста невлаштованість жінок, в результаті чого збільшується психічна напруга, невдоволеність життям, як наслідок – такі жінки “зриваються” на дітях. За даними офіційної статистики в 2016 році 20,1 % жінок народили дітей поза шлюбом, з них найбільша кількість припадає на вік 25-29 років – 26,1 % від загальної кількості жінок, які народили дітей в незареєстрованому шлюбі, на другому місці вікова категорія 20-24 роки – 23,3 % таких жінок. Окрему увагу варто приділити віковій категорії “до 20 років” – на них припадає 12,1 % жінок, які народили дітей поза шлюбом [7, с. 19]. Здебільшого такі жінки (крім загальноосвітньої) не мають освіти, яка б дозволила їм працевлаштуватись на кваліфіковану та вище оплачувану роботу. Їхній інтелектуальний рівень, відсутність певних знань та навичок теж впливають на поведінку, ставлення до дітей та методи їх виховання, в результаті чого такі жінки особисті, побутові проблеми та негаразди “виливають” на дітей, вчиняючи насильство над ними.

Разом з тим, 90 % жінок, які займаються бізнесом, визнають, що з кар’єрним ростом частіше стали бити своїх дітей [8, с. 17]. Тобто, жінки, які мають високий інтелектуальний рівень, мають значні успіхи в професійній діяльності, часто застосовують фізичне насильство до своїх дітей. Це свідчить про те, враховуючи постійну зайнятість таких жінок, дітям не приділяється належна увага, матері не цікавляться проблемами дітей, інтересами, вподобаннями, а в разі виникнення непорозуміння або інших проблем – застосовують фізичне насильство, як метод виховання.

Найчастіше вчиняють насильство в сім’ї проти життя та здоров’я щодо дітей особи вікової групи 30-49 років – 81,3 %, на другому місці вікова група 25-29 років – 9,2 %, на третьому 50 і старше – 4,7 %, найменше вчиняють особи вікової категорії 14-17 років та 18-24 роки – 2,5 % та 2,3 % відповідно.

Особи віком 30-49 років становлять найбільшу кількість від загальної чисельності населення України – майже 30 % [9, с. 4-5]. На вікову групу від 30 до 49 років доводиться значна кількість осіб, які зловживають спиртними напоями, що є однією з умов скоєння злочинів проти дітей. Стан сп’яніння призводить до зниження самоконтролю за поведінкою, до перекручення, неадекватної оцінки різних ситуацій, стимулюючи у такий спосіб прояви агресії [10, с. 36].

Результати нашого дослідження свідчать, що найбільше осіб, які вчинили сімейне насильство щодо дітей, мешкають у селах та селищах – 57,4 %, у містах – 39,9 %, найменше вчиняли особи без визначеного місця проживання (2,7 %). Такі дані свідчать про те, що саме в селах та селищах більш розповсюджене сімейне насильство проти життя та здоров’я щодо дітей, а також це пояснюється тим, що в містах сімейне життя більш закрите, ніж у сільській або селищній місцевості, де жителі знають один одного і їхні приватні та сімейні проблеми, які мають місце, важко приховати від оточення.

Рівень освіти має важливе значення при дослідженні особистості злочинця. Безумовно прямої залежності між рівнем освіти і формою поведінки особи не існує, проте освітній рівень впливає на правосвідомість, на здатність вибору суспільно одобрюваного варіанту поведінки [1, с. 44]. Переважна більшість осіб, які вчинили сімейне насильство щодо дітей, мали повну загальну середню освіту (44,7 %), середню

спеціальну мали 29,5 %, неповну середню – 19 %, вищу освіту мали 5 %, початкову загальну та взагалі без освіти були 1,8 % осіб.

Тож, враховуючи вищенаведені дані, можна стверджувати, що найбільше вчиняли сімейне насильство щодо дітей особи, які не мали середньої спеціальної або вищої освіти – 65,5 %. Досліджуючи злочини у сфері сімейно-побутових відносин, Л.В. Крижна слушно зауважила, що ці злочини найчастіше вчинюють особи з невисоким освітнім рівнем. Для них властиві такі негативні риси, як: нестриманість емоцій, брутальність, егоїзм, безтактність, уїдливість, черствість тощо, через що вони менше володіють собою в конфліктних ситуаціях і часто задовольняють свої бажання, застосовуючи грубу фізичну силу [11, с. 20].

Дослідження сімейного стану осіб, які вчинили насильницькі посягання на життя та здоров'я дітей показало, що більшість винних перебували у: фактичному (незареєстрованому) шлюбі – 40,7 %, зареєстрованому шлюбі – 38,8 %, розірваному шлюбі – 10,6 %. Найменша кількість винних осіб взагалі були не одруженими (холостяками) – 8,1 %, вчинення вдовою (вдівцем) – 1,8 %.

Переважає більшість винних осіб, які вчинили насильство стосовно дітей, що перебувають поза шлюбом пояснюється тим, що в Україні останнім часом є поширеними фактичні шлюбні відносини (без реєстрації шлюбу). Як свідчить статистика станом на 2016 рік із загальної кількості зареєстрованих шлюбів (299 453 одиниць) 43,4 % (129 997 одиниць) становлять розлучення [7, с. 55]. Особи, в яких не склались попередні шлюбні відносини, намагаються в подальшому влаштувати своє особисте життя. На жаль, в такій ситуації діти залишаються без належної уваги або стають об'єктом “зігнання” всіх особистих негараздів і невдач в житті батьків.

За даними нашого дослідження винні особи за сімейними ролями розподілились наступним чином: батько – 37,1 %, мати – 22,8 %, вітчим – 18,3 %, співмешканці – 17,8 %, найменше вчиняли мачуха, опікуни та піклувальники – 3 %, 0,7 %, 0,3 % відповідно. Тобто найчастіше вчиняли сімейне насильство проти життя та здоров'я щодо дітей рідні батьки (54,5 % загалом).

Особи, які вчинили зазначені злочини, найчастіше мешкали в родині: з дружиною (чоловіком) і рідними дітьми – 35 %, з співмешканцем (співмешканкою) і рідними дітьми – 16,2 %, з дружиною (чоловіком) та їх дітьми – 12 %, з співмешканцем (співмешканкою) і нерідними дітьми – 10,8 %, з співмешканцем (співмешканкою) та їх дітьми – 9,6 %, сам (сама) з рідними дітьми – 8,7 %, з дружиною (чоловіком) і нерідними дітьми – 7,2 %, сам (сама) з нерідними дітьми – 0,5 %.

Важливе значення для встановлення портрету особистості злочинця мають відомості про соціальне положення та рід занять. Отримані нами результати досліджень свідчать про те, що переважна більшість винних осіб у вчиненні сімейного насильства проти життя та здоров'я щодо дітей не займалися суспільно-корисною працею, тобто 52 % осіб не працювали і не вчилися без поважних причин, 36,7 % – робітники, 7 % – не працювали і не вчилися з поважних причин (до числа яких входили особи, які перебували у відпустці по догляду за дитиною), 1,8 % – вчилися у вищих навчальних закладах. Необхідно зауважити, що серед винних осіб небагато було пенсіонерів та службових осіб – 1,7 % та 0,8 % відповідно.

Серед тих осіб, які були працевлаштованими, були зайняті у сфері: сільського господарства – 12,3 %, надання послуг – 11,6 %, торгівлі – 5,9 %, 16,2 % – зайняті іншими видами діяльності, які не були встановлені.

Згідно із дослідженням, значна більшість осіб, які не працювали і не вчилися без поважних причин (50,4 %) перебивались тимчасовими заробітками, 29,8 % – жили за

рахунок доходів дружини (чоловіка) або родичів, 10,9 % – мали нетрудові джерела існування (збереження, спадщина тощо), 4,5 % – заробляли на життя антисуспільним способом, 4,4 % – мали пенсію.

Висновки.

На основі вищенаведених даних можна зробити висновки, що в основному вчиняють сімейне насильство проти життя та здоров'я щодо дітей особи чоловічої статі – 72,1 % (з них 54,5 % – рідний батько), вікової групи 30-49 років (81,3 %), які мешкають у сільській місцевості (57,4 %), мають повну загальну середню освіту (44,7 %), перебувають у незареєстрованому (фактичному) шлюбі (40,7 %). Особи, які вчинили таке насильство, найчастіше мешкали в родині з дружиною (чоловіком) і рідними дітьми – 35 %, переважна більшість осіб не займалася суспільно-корисною працею, тобто 52 % осіб не працювали і не вчилися без поважних причин, з них 50,4 % перебивались тимчасовими заробітками. Серед тих осіб, які були працевлаштованими, були зайняті найбільше у сфері сільського господарства – 12,3 %.

Отже, на підставі соціально-демографічних ознак, як однієї зі складових кримінологічного портрету осіб, які вчинили насильство в сім'ї проти життя та здоров'я щодо дітей, маємо можливість дослідити детермінанти такого насильства, що в сукупності дозволить розробити та запропонувати заходи запобігання насильству в сім'ї проти життя та здоров'я щодо дітей.

Використана література

1. Головкін Б.М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері / Б.М. Головкін. – Х. : Нове слово, 2004. – 252 с.
2. Іванов Ю.Ф. Кримінологія : навч. посіб. / Ю.Ф. Іванов та ін. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. – 264 с.
3. Лист Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції “102” Національної поліції України від 13.03.17 р. № 27/02/2-Б-88.
4. Самарай Л.В. Кримінологічна характеристика особи кривдника, який учинив сімейне насильство під впливом агресії // Науковий вісник. – К. : НАВС, 2013. – Вип.1(86). – С.190-197.
5. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї ; укладачі Мустафаєв Г.Ю., Довгаль І.І. – К., 2011. – 192 с.
6. Перелигіна Р.В. Кримінологія насильства осіб жіночої статі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук (12.00.08) / Р.В. Перелигіна. – К. : Київський університет права НАН України. 2015. – 234 с.
7. Природний рух населення за 2016 рік : статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики, 2017. – 57 с. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/bl/06/bl_prn2016pdf.zip
8. Дементьева И. Жестокое обращение с ребенком в семье : последствия для личностного развития // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 6 (147). – С.17-20.
9. Розподіл постійного населення за статтю та віком на 1 січня 2017 року. / Державна служба статистики України. – (Експрес-випуск від 21.06.17 р. № 151/0/10.2вн-17. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm
10. Вітвіцька В.В. Запобігання насильству стосовно дитини : наук.-практ. рекомендації / В.В. Вітвіцька. – Донецьк : Донецький юрид. ін-т. Луганського ДУВС, 2010 р. – 79 с.
11. Крижна Л.В. Злочини у сфері сімейно-побутових відносин (кримінологічний аспект) : монографія / Л.В. Крижна. – К. : КІВС, 2003. – 105 с.

~~~~~ * * * ~~~~~